

Koncepty, které by měly zajímat historickou sociologii*

JIRÍ ŠUBRT**

Concepts Which May Interest Historical Sociology

Kniha *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*, která vyšla v roce 2014 ve vydavatelství Scriptorium, je pozoruhodným dílem, jež zasluhuje pozornost, a to i z hlediska historické sociologie. Jako editorka tohoto více jak čtyřsetstránkového spisu je uvedena Lucie Storchová, z předmluvy nicméně vyplývá, že jeho koncepce byla vytvořena skupinou autorů, ke kterým patří vedle editorky také Jan Horský, Michal Pullmann, Jiří Růžička a Karel Šíma. Jedná se o tým spíše mladších autorů, mezi nimiž sehrává roli „seniora“ a do značné míry i vůdčí osobnosti doc. Horský (jenž je ostatně v této publikaci uveden jako autor nebo spoluautor u jedné třetiny kapitol, resp. hesel) – a právě v kontextu Horského předchozích odborných snah a aktivit je po mém soudu nutno recenzovanou práci vidět a chápat.

V úvodní části knihy můžeme číst, že „vychází u příležitosti 30. výročí dosud nejnvlivnějšího českého Úvodu do studia dějepisu“. Lze celkem snadno dohledat, že onou zmiňovanou prací je dílo Miroslava Hrocha a kolektivu [Hroch 1985]. Horského lze označit za Hrochova žáka, i když východiska a ukotvení jeho historického myšlení jsou jiná než u jeho učitele. Co oba spojuje, je především hluboké přesvědčení, že historiografii nelze budovat jako antiteoretickou vědu, nýbrž je nutné ji rozvíjet na teoretickém základě. Hrochova i Horského pedagogická činnost formovala řadu mladých historiků, mezi nimiž najdeme i některé z těch, jež se spolupodíleli na recenzované práci.

Už v publikaci *Kulturní a sociální skutečnost v dějezpytném myšlení: Příspěvky k dějinám českého dějeisectví doby Gollovy školy*, kterou Horský editoval na konci devadesátých let, můžeme číst úvahu o historikovi, jenž vstupuje do prostoru, který je do značné míry „výsledkem jeho (třeba i jím samým nerefektované) konstrukce“. Na objasnění této myšlenky autor dodává, že je možné v dějepisné práci rozlišit dvě úrovně. První z nich je charakterizována otázkou, co znamená určitý fakt, jev, výraz či motiv v rámci širšího kontextu, v němž se objevuje v pramenech či nálezech. Druhá je spojena s otázkou, jaký byl ve zkoumané době určitý sociální vztah, duchovní obsah apod. Podle Horského je to právě onen druhý případ, který ukazuje, že badatel „historickou skutečnost v jistém smyslu nestuduje, ale vytváří“, i když „nikoli libovolně a svévolně“ [Horský 1999: 5]. Autor ukazuje, že historikův přístup je spojen s určitými apriorními představami, které v sobě mnohdy nesou prvky převzaté ze sociologického, filozofického aj. myšlení.

* Vznik tohoto textu byl podpořen tříletým grantem (2015–2017) Grantové agentury České republiky (GAČR) „Homo sociologicus revisited“ č. 15-14478S, který je řešen na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.

** Doc. PhDr. Jiří Šubrt, CSc., Pracoviště historické sociologie, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, U Kříže 8, 158 00 Praha 5. E-mail: jiri.subrt@fhs.cuni.cz.

Jednou ze základních a setrvalých motivací Horského badatelské práce je snaha porozumět právě tomu, jakým způsobem jsou tyto apriorní představy konstruovány, jaký je jejich původ, na základě jakých předpokladů byly utvořeny, jak a proč se v historické vědě uplatnily a rozšířily. Na pomoc při řešení těchto problémů si autor bere širokých okruh literatury, do něhož patří i řada klasických sociologických prací, čímž jeho přístup zasahuje na pole historické sociologie. Už ve zmiňovaném textu z roku 1999 se vedle odkazů na velké osobnosti historiografie objevují odvolávky na Maxe Webera, Émila Durkheima, Georga Simmela a Pierra Bourdieua. Cestu ke zkoumání otázky, na jakých předpokladech je historické bádání založeno, spojuje Horský od počátku se studiem „dějepytného“ pojmosloví [*tamtéž*: 9–47], tedy konceptuálního aparátu, který historikové ve své práci používají, o který se opírají a s jehož pomocí formulují své poznatky a závěry.

Další milník v tomto směru představovala kolektivní práce z roku 2007 *Conditio humana – konstanta (č)i historická proměnná?* s podtitulem *Koncepty historické antropologie a teoretické reflexe v současné historiografii* [Storchová 2007], do níž Horský napsal úvodní kapitolu s názvem „Místa (velkých) teorií v historických vědách v době narativistické kritiky a mikrohistorických bádání“, ve které zdůrazňuje, že historická věda „se nekonstituuje svým předmětem ani drobnopisným vyprávěním o něm, nýbrž metodou, pojmoslovným aparátem a teorií“ [*tamtéž*: 11]. Důraz na problematiku teorií a konceptů byl pak položen také v následující publikaci *Paralely, průsečíky, mimoběžníky: Teorie, koncepty a pojmy v české a světové historiografii 20. století* [Storchová – Horský 2009]. Orientace na teorii a metodu byla završena v Horského monografiích *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním* [Horský 2009] a *Teorie a narace* [Horský 2015]. Výklad dějin si podle autora může nárokovat vědecký status především tehdy, vychází-li z určité teorie a jejího konceptuálního aparátu (resp. základních analytických kategorií) a opírá-li se o určitou tomu odpovídající metodu. V souvislosti s tím dochází k závěru, že pojednání dějinného celku je možné pouze v holistickém dějepise, který má narativní povahu; výklad dějin, jenž chce aspirovat na označení historická věda, však musí podle Horského na takový cíl programově rezignovat [Horský 2009; Petrušek 2011: 1022].

Horského zájem o odborné koncepty nalézají své dosavadní vyvrcholení v recenzované knize *Koncepty a dějiny* [Storchová 2014]. Pohled na historickou vědu je u autorů této publikace do značné míry ovlivněn německým myšlením, v jehož rámci sehrálo nepochybně významnou inspirativní úlohu dílo Reinharta Kosellecka [1972–1997; 2006]. Další důležitý kontext představuje to, co bývá v posledních desetiletích označováno jako jazykový a kulturní obrat. Mezi často citované zahraniční autory patří v recenzované knize zejména Benedict Anderson, Frank Ankersmit, Fernand Braudel, Peter Burke, Michel de Certeau, Richard van Dülmen, Michel Foucault, Clifford Geertz, Carlo Ginzburg, Roger Chartier, Gareth Stedman Jones, Jürgen Kocka, Reinhart Koselleck, Chris Lorenz, Jurij Lotman, Paul Ricoeur, Jörn Rüsen, Paul Veyne, Hans-Ulrich Wehler, Thomas Welskopp a Hayden White.

V úvodu knihy se opět setkáváme se zdůrazněním toho, že historická věda, stejně jako jiné vědy je založena na teoretických předpokladech a vyžaduje teoretickou reflexi, v jejímž kontextu sehrává významnou roli otázka konceptuálních předpokladů. „Historikové a historičky začínají s konceptualizací již ve chvíli, kdy z předpokládané nerozlišené historické reality vyzdvihují předmět svého bádání a vytyčují hranice vlastního výzkumu. Teorie přicházejí ke slovu v okamžiku, kdy se dále konkretizuje daná historická realita a hledají se nové zobecnitelné vztahy, procesy a jednání. Konceptualizace a teorie tudíž mají

v historické vědě vliv na to, jaké si klademe badatelské otázky a jak na ně odpovídáme, jak uchopujeme minulost a jaké pojmové nástroje při těchto úkonech používáme“ [Storchová 2014: 8]. Za hlavní cíl knihy je vyčleno zmapování proměny konceptů a konceptualizací, k níž došlo v poválečné historiografii.

Připomeňme, že řada významných historiografických konceptů byla do jisté míry pojednána již v předchozích publikacích. V knize *Kulturní a sociální skutečnost v dějezpytném myšlení* [Horský 1999] to byly např. hodnoty, struktura, lid, společnost či náboženství; v *Conditio humana – konstanta (č)í historická proměnná?* [Storchová 2007] historická antropologie, světové dějiny, habitus, biomoc aj.; v díle *Paralely, průsečíky, mimoběžníky* [Storchová – Horský 2009] pak historický materialismus, duchovní dějiny, feminismus, gender, diktatura, konsenzus, společenská změna apod. Pojmy, které autoři vybrali a jimiž se zabývají v publikaci *Koncepty a dějiny* [Storchová 2014], rozdělili do tří (případně čtyř) skupin. První představují základní, rámcové a mnohdy neproblematizované historiografické kategorie, jakými jsou „pramen“, „metoda“, „událost“, „čas“, „prostor“, „fakt“, „pojem“, „struktura“, „proces“, „diskurs“, „narace“, „historický aktér“ nebo „historie“. Hesla v druhé části knihy jsou strukturována podle významných zlomů v konceptualizacích, nezřídka s hlavní zápletkou v jazykovém a kulturním obratu 90. let minulého století“ [tamtéž: 8]. Tato hesla byla rozdělena do dvou oddílů; první obsahuje „tradiční pojmy“ zavedené především v německojazyčném prostředí: „společnost“, „politika“, „kultura“, „hospodářství“; druhý seznamuje s pojmy etablovanými v angloamerické literatuře: „třída“, „gender“, „etnicita“, „rasa“. Poslední, třetí a nejrozsáhlejší seskupení hesel je tvořeno pojmy reprezentujícími široce akceptované, možno říci „samozřejmé“ předměty historického výzkumu, jako jsou „identita/alterita“, „paměť“, „modernizace“, „věda/vědění“, „diktatura a autoritářské režimy“, „válka“, „zbožnost“, „město“, „krajina“. Kolem těchto konceptů se často soustřeďují komunity badatelů, jejichž práce vytváří určitou kontinuitu a mnohdy také vyvolává názorové polemiky. Celkově lze konstatovat, že autoři předkládají čtenářům rozsáhlé kompendium, které se snaží komplexním způsobem mapovat zásadní trendy moderní světové historiografie. Přestože má publikace podobu encyklopedického přehledu, její autoři doporučují, aby byla čtena nikoli selektivně, nýbrž systematicky.

Východiskovým konceptem celé práce je pojem „pramen“ (tuto kapitolu, resp. heslo zpracoval Jan Horský a Karel Šíma). Pramen je – na rozdíl od syntetizujících přístupů, které se uplatňují v historické sociologii – pro historiky něčím zásadním a – vůči sekundární literatuře – primárním. Historická věda se typy pramenů začala systematicky zabývat od 19. století. Práce s prameny má kodifikovanou podobu; jejím prvním krokem je heuristika, shromažďování a třídění historických pramenů, druhým krokem je kritika pramenů, třetím krokem jejich interpretace. Otázky spojené s historickými prameny sehrály při formování moderní historické vědy významnou úlohu – kvalita pramenů se stávala základem pro hodnocení badatelského přínosu, avšak postmoderní přístupy tuto představu poněkud zrelativizovaly. Autoři hesla „pramen“ věnovali mj. zvláštní pozornost Foucaultově rozlišení dokumentů a monumentů.

Pojednání o metodě (autorem je J. Horský) se zabývá specifiky historického bádání ve vztahu k jiným vědám. Podle Jörna Rüsena (1988) lze historickou metodu vymezit jako „sumu pravidel, podle nichž je zpřítomňována lidská minulost jako dějiny“ [tamtéž: 22]. Vedle již zmíněné heuristiky, kritiky a interpretace pramenů a vedle podání (*Darstellung*) dějepisné látky je v této kapitole rozlišována kvantitativní metodologie, kvalitativní

metodologie a srovnávací postupy. Zmíněna je rovněž kontrapozice diachronních a synchronních (strukturalistických) přístupů. Horský se hlásí k relativizujícímu názoru Zdeňka Vašíčka, podle nějž „žádná metoda není nevinná“ [tamtéž: 25], neboť každá je ve svých důsledcích selektivní.

Koncept události (opět J. Horský) reprezentuje pojem, který označuje nejkratší úsek historie, díky němuž se v dějinách objevuje něco nového. Jinak řečeno, je to jednotlivá, dílčí složka dějinného procesu (připomeňme, že Fernand Braudel spojuje události s první ze třech úrovní času, na kterých se historické bádání pohybuje, tj. s tzv. *court durée* v rámci *histoire événementielle*). Událost je nutné odlišit od faktu, který je tím, co se může k události vztahovat. S odkazem na M. Havelku Horský poukazuje na to, že v náhledu na tento koncept je nutné rozlišovat mezi událostí v ontickém smyslu (tj. reálně existujícím, probíhajícím dějem) a v epistemologickém, resp. noetickém smyslu (tedy tím, co lze jako událost popsat) [tamtéž: 27].

Mezi další rámcové koncepty zařadili editoři knihy kategorie času a prostoru. Pro autora kapitoly o času J. Horského se hlavní autoritou stává Reinhart Koselleck. Všímá si zejména nejednoznačnosti kategorie přítomnosti a jejího vztahu k výrazu nyní. Upozorňuje na to, že povahu skutečnosti nelze vystihnout pomocí jednoduchého odlišení „minulého“, „nyní“ a „budoucího“, neboť v každém „nyní“ se setkáváme s různými vrstvami „skutečnosti, které mají rozmanitou, navzájem odlišnou temporalitu“ [tamtéž: 33]. Autor sice zmiňuje, že se v dějepisectví běžně mluví o „době“, „času“ či „epoše“, ale nevěnuje této problematice příliš pozornosti. Z tohoto důvodu lze na tomto místě poznamenat, že jednou z důležitých otázek historiografie je přijetí či nepřijetí určitého typu dějinné periodizace. Připomeňme, že touto problematikou se ve čtyřicátých letech 20. století zabývala Jiřina Popelová, která se pokusila existující přístupy k dějinné periodizaci zobecnit do několika typů. Jedná se o (1) periodizace založené na ryze chronologickém základě (opírající se o číselné dělení na tisíciletí, staletí, desetiletí, roky atd.); (2) dělení na starověk, středověk a novověk (jde o periodizaci, v níž se spojují vnější a vnitřní hlediska); (3) dějinné periodizace založené na přírodních změnách, nebo dokonce kosmických vlivech (pracují s pojmy jako trias, jura, křída atd.); (4) periodizace vycházející z rozlišení civilizačních stadií (loveckého, pas- teveckého, rolnického, stadia řemeslné výroby a průmyslové výroby); (5) periodizace na základě duchovním (reprezentované především koncepcemi Hegela a Comta); (6) periodizace, jejichž základem je nikoliv „duch“, ale „duše doby“, vyjádřená určitým postojem k životu (např. Spenglerova duše kultury); (7) periodizace podle významných historických událostí. Popelová kromě toho hovoří také o členění uvnitř epoch, které je často založeno na přijetí představy koloběhu dětství, mládí, vyzrálého věku, stáří a umírání [Popelová 1947: 239–246]. Problematice dějinné periodizace se rovněž věnuje například Le Goffova práce *O hranicích dějinných období*, jejíž český překlad v loňském roce vydalo nakladatelství Karolinum, nebo také kniha *Historici a čas* Jeana Leduca, která vyšla v roce 2005 ve slovenském překladu.

Kategorií prostoru se zabývá Lenka Řezníková. Zaměřuje se jak na „hypotrofii“ a tabuizaci prostoru po roce 1945 (jež byla reakcí na nacistickou ideologii tzv. *Lebensraum*), tak také zejména na pozdější *spatial turn*, o kterém se hovoří od konce 80. let (např. Edward Soja 1989 [srov. *Storchová* 2014: 38]) a dnes je označován jako nový historický narativ. Autorka předkládá dva modely prostoru ve společenských vědách, jež se „v konkrétních tematizacích vzájemně prostupují“ – jedná se o „prostor ve smyslu teritoriálním (prostor

geografický, fyzický, politický) a prostor ve smyslu společenském (prostor sociální a kulturní)“ [tamtéž: 38 ff.]. Řezníková věnuje pozornost badatelům jako Fernand Braudel, Henri Lefebvre, Emmanuel Le Roy Ladurie, Michel Foucault, David Harvey či Marc Augé; zmiňuje také koncepce tzv. „areálních studií“ a kognitivních, resp. „mentálních“ map. Konec dvacátého a počátek jednadvacátého století přinesl podle autorčina názoru podněty, které vedly k revizi některých představ o prostorových aspektech historických procesů. Dodejme, že mezi autory, kteří se v této době orientovali tímto směrem, patří také Immanuel Wallerstein, který ve své dnes již čtyřdílné práci o světovém systému (1974, 1980, 1989, 2011) označuje za základní charakteristiku kapitalismu to, že nevzniká a nevyvíjí se uvnitř jednotlivých států, ale od samého počátku se formuje jako globálně expandující síť tržních vztahů.

Čtveřici hesel „fakt“, „pojem“, „struktura“ a „proces“ zpracoval opět J. Horský. Fakt je s odkazem na Brendecka a Lorenze charakterizován jako určitá – za pravdu přijatá – výpověď o minulosti [např. *Brendecke 2002 in tamtéž: 46*]. „Fakta jsou to, co dělá pravdivé tvrzení pravdivým, neboť určité tvrzení je pravdivé pouze tehdy, pokud je v souladu s těmito fakty. Fakt je tedy předpokladem (postulátem) toho, že určité tvrzení může být pravdivé“ [Lorenz 1997 in tamtéž]). Horský poznamenává, že v souladu s Weberem by měl být odlišován „historický fakt“ od „empirické skutečnosti“ [tamtéž: 49]. K tomu lze doplnit, že jak v historiografické, tak i v sociologické tradici je termín „fakt“ spojen především s pozitivistickou orientací. V historiografii tuto orientaci zosobňuje německý historik Leopold von Ranke (1795–1886) se svým požadavkem *zu zeigen, wie es eigentlich gewesen*; v sociologii byl tento přístup kanonizován v Durkheimově spisu *Pravidla sociologické metody* (1895), v němž je sociologie charakterizována jako věda o sociálních faktech. Pro pozdější sociologický neopozitivismus je pak navíc charakteristické i to, že (paradoxně s odvoláním na antipozitivisticky orientovaného Maxe Webera) rozlišuje výroky o faktech a výroky hodnotící (hodnotící soudy). Ty první podle neopozitivismu do vědy patří, ty druhé (v duchu weberovské *wertfreie Wissenschaft*) v ní naopak nemají mít místo. Poznamenejme ještě, že antipozitivisticky, resp. hermeneuticky orientovaná sociální věda v opozici vůči pozitivismu zdůrazňuje – v duchu tzv. Thomasova teorému – myšlenku, že lidé v historických událostech nejednají podle toho, jaká je realita skutečně (tedy na základě faktů), nýbrž podle toho, jak ji vidí, jak ji subjektivně chápou a jak jí rozumějí.

V Horského výkladu termínu „pojem“ lze identifikovat obecnou epistemologickou rovinu, v níž jsou pojmy chápány jako nástroje, ale i výsledky historického poznání, a specifickou historickou rovinu, v níž se dějiny jednotlivých pojmů (v duchu Koselleckových *Begriffsgeschichte*) stávají předmětem historické srovnávací analýzy, která může mít v některých případech blízko k sociologii vědění (viz např. práce Petera Burkea) a v současné době se začíná orientovat na texty reprezentující každodenní jazykovou praxi [tamtéž: 59]. V epistemologické rovině Horský rozlišuje u pojmů jejich intenzi (obsah) a extenzi (množinu entit, které pod pojem spadají). Můžeme dodat snad jen to, že v sociologickém diskurzu, který je více než historická věda zaměřen na rozpracování obecných teoretických přístupů, jsou pojmy chápány také jako základní stavební kameny potřebné při výstavbě teorie. V díle Jonathana H. Turnera *The Structure of Sociological Theory* se např. můžeme dočíst, že každá teorie je konstruována z několika základních prvků, jimiž jsou: (1) pojmy (*concepts*) a proměnné (*variables*), (2) soudy (*statements*) a (3) výkladové formy (*formats*) [Turner 1986: 5].

Termín struktura se podle Horského „běžně užívá již řadu desetiletí pro označení určité skladby či uspořádání“ a lze jej definovat jako množinu relací, „jimiž jsou spjaty prvky určitého systému“ [Storchová 2014: 61]. Vymezení, které Horský uvádí, je sice opravdu rozšířené a přepisované z jedné učebnice do druhé, avšak není zcela postačující, máme-li pochopit, čím jsou struktury v rámci strukturalismu, poststrukturalismu či bourdieuvského strukturalistického konstruktivismu. I když je struktura jedním z nejfrekventovanějších pojmů soudobých sociálních a humanitních věd, paradoxně je jí věnováno v nejrůznějších příručkách a slovnících méně pozornosti než jiným termínům. V české sociologii je pod vlivem marxismu a stratifikačního výzkumu – zejména mezi empiricky orientovanými badateli – rozšířena představa, podle níž je sociální struktura v té či oné míře ztotožňována se sociálně třídni, resp. stratifikační strukturou. Vedle ní se pak uvažuje i o některých jiných typech sociálních struktur, jaké představují demografické, geografické, odvětvové, institucionální nebo skupinové struktury. V teoretické tradici je ovšem přístup ke konceptu struktur poněkud jiný, i když také v žádném případě ne zcela jednoznačný. Zatímco ve strukturním funkcionalismu převažuje pojetí, které v zásadě odpovídá Horského vymezení, neboť chápe strukturu jako výraz označující způsob, jakým je celek sociálního systému složen z jeho jednotlivých částí (dílků systému), ve strukturalistické a poststrukturalistické tradici se jedná spíše o soubor skrytých (většinou neuvědomovaných) principů a pravidel, jimž se chod reálných událostí podřizuje (v klasickém strukturalismu jsou invariantní, dlouhodobě neměnné – viz např. Braudelovo pojetí *longue durée*). U představitelů sociologie konce 20. století, jakými jsou Giddens či Bourdieu, nalézáme myšlenku, podle které jsou struktury tvořeny pravidly a zdroji. V Bourdieuvě koncepci sociálních polí jsou pravidla chápána analogicky k herním pravidlům, zatímco výraz zdroj je spojen s problémem distribuce jednotlivých typů kapitálů – kapitálu ekonomického, kulturního, sociálního, symbolického aj.

Proces charakterizuje Horský jako pojem, který je užíván mnohdy ve smyslu protiváhy struktur; je to termín používaný „mnohoznačně, někdy zčásti synonymicky s dalšími výrazy jako ‚vývoj‘, ‚evoluce‘, popř. i ‚pokrok“ [tamtéž: 68]. Autor se zabývá otázkami vztahu mezi celistvým dějinným procesem a parciálními procesy, ale také narativními aspekty procesuálního přístupu. Dodejme, že proces je jedním z klíčových pojmů historické sociologie, přičemž důraz na něj je položen zejména u Norberta Eliase. Eliasův zájem přitahují procesy kontinuálních, dlouhodobých změn; procesy, které probíhají nezáměrně a neplánovaně a přitom sledují – někdy po velmi dlouhou dobu – určitý směr. Jsou to procesy, které nemají ani absolutní počátek (bod nula), od něhož by se odvíjely, ani konec, k němuž by neodvratně směřovaly. To, že je historické bádání schopné odhalit v jejich průběhu určitý dlouhodobý trend, však podle Eliase nedává žádnou garanci v tom smyslu, že tyto procesy budou i nadále v daném směru probíhat. Pojem proces je možné v širším pohledu chápat jako jeden z konceptů, které se objevují v soudobých sociologických přístupech k problematice sociální změny; heslo „sociální změna“ však recenzovaná kniha neobsahuje.

Jiří Růžička obohatil knihu o text věnovaný diskurzu [tamtéž: 75 ff.]. Autor připomíná historii tohoto pojmu, sahající do 16. a 17. století, zmiňuje jeho různé způsoby užití a vyzdvihuje přínos Michela Foucaulta pro aplikaci tohoto konceptu v historiografii a pro rozvoj diskurzivní analýzy. Foucaultovi tento pojem posloužil jako důležitý nástroj při objasňování komplikovaných vztahů mezi věděním a mocí. S tím pak souvisí další

foucaultovský pojem – dispozitiv, který je však v Růžičkově výkladu charakterizován vágně a mlhavě.

V případě konceptu narace se – jak autor příslušného hesla Karel Šíma naznačuje – jedná především o otázku, „zda je vyprávění pouze souhrnem formálních postupů výkladu, nebo zda zasahuje či utváří samotný obsah historikova sdělení, případně jestli nejde o jistou kombinaci obojího“ [tamtéž: 87]. I když se pojem narace objevuje v historiografické reflexi už v 19. století, do centra teoretického zájmu se dostává až v druhé polovině 20. století. Šíma si ve svém textu všímá filozofických přístupů k problematice historického podání v oblasti analytické filozofie (Carl Hempel, Arthur C. Danto) a francouzského myšlení (Roland Barthes, Michel de Certeau, Paul Ricoeur, Paul Veyne). Zvláštní pozornost věnuje dílu *Metahistorie* amerického teoretika Haydena Whitea, které přineslo zásadní zpochybnění představ o předpokladech historického výkladu, jež byly až do té doby přijímány jako něco neproblematického. White – zjednodušeně řečeno – ukazuje, že za různými historickými výklady lze identifikovat čtyři základní archetypální formy příběhů, které odpovídají dramatickým kategoriím vymezeným Northropem Fryem; jsou to romance, tragédie, komedie a satira. Historik může ve svém výkladu mezi těmito formami volit, avšak nemůže jim podle Whitea uniknout [tamtéž: 92]. To, co patrně ještě mohlo být v kapitole o naracích zmíněno, je postmodernismus 80. let, přicházející s tezí o konci metanarací („velkých vyprávění“). Pro historickou sociologii a její přístupy má tato teze určité důsledky, v historiografii zřejmě výrazněji nerezonovala.

Jan Horský při zpracování hesla věnovaného historickému aktérovi sice vyšel z předpokladu, že tímto výrazem jsou označováni jak aktéři individuální, tak i kolektivní (třídy, sociální hnutí apod.), nicméně z jeho pojednání je zřejmé, že jeho badatelské orientaci odpovídá spíše weberovská, individualistická perspektiva. Autor – s odkazem na Friedricha Jaegera – konstatuje, že vývoj v oblasti sociálních a kulturních dějin směřoval od dvacátých do sedmdesátých let 20. století k vytvoření představy „depersonalizovaného“ a „deindividualizovaného“ kolektivního subjektu, avšak během 80. let přišla změna v podobě historické antropologie (Richard van Dülmen aj.), která se – nespokojená s konceptem kolektivních aktérů – obrátila k individuálnímu aktérovi z širších sociálních vrstev s heslem „návrat aktéra do dějin“ [tamtéž: 97–98]. Problematika sociálního aktéra je, jak známo, široce diskutovaným tématem i v rámci soudobé sociologie (Talcott Parsons, Alain Touraine, Anthony Giddens, Pierre Bourdieu aj.); v historické vědě však, zdá se, tyto diskuse odezvu nezaznamenávají. Tím, kdo propojil historii se sociologií orientací na problematiku kolektivních aktérů sociální změny, byl americký badatel Charles Tilly.

Celý první blok rámcových kategorií uzavírá heslo věnované historii, které zpracoval Jiří Růžička. Autor sleduje počátky tohoto pojmu až do 5. st. př. n. l.; zabývá se oddělováním historie od mýtu, diferenciací historie přírodní a lidské; ukazuje, že významnou úlohu v „krystalizaci“ tohoto konceptu sehrála druhá polovina 18. století. Termínu historie, jak autor (s odvoláním na R. Kosellecka) tvrdí, můžeme rozumět dvěma způsoby: v prvním případě se jedná o určitou podobu psaní či pojednávání o minulosti, která je odlišná od jiných forem, jaké představuje mýtus, poesie či filozofie (německy *Historie*); v druhém případě jde už o povahu či koncepci minulosti samotné (německy *Geschichte*) [tamtéž: 102]. Růžička hovoří o proměnách, jimiž prošlo pojetí historie v 18., 19. a 20. století, vyjadřuje se k problematice historismu a historicismu, zmiňuje narativistickou a postkolonialistickou

perspektivu; pojednání uzavírá kritikou pojetí historie jako kumulativního pokroku a procesu ovládaného univerzálními zákony.

Následující část knihy označená římskou číslicí II. je zasvěcena konceptům „společnost“, „politika“, „kultura“ a „hospodářství“, které jsou významné nejen v historiografii, ale především také v sociálních vědách. V tomto kontextu určité zklamání přináší pojednání o společnosti z pera Michala Pullmanna [*tamtéž*: 121–132]. Při jeho čtení se nechce věřit, že tento renomovaný badatel kdysi studoval jako druhý obor sociologii. Ve zhruba dvanáctistránkovém textu se s konceptem společnosti setkáme jen ojedinele. Autor se od této problematiky odklání a píše nepřiliš uspořádaný příspěvek k tématu sociálních dějin. V jeho výkladu chybí náležitý zřetel k problematice vztahu mezi společnostmi, státem, národem, modernizací a globalizací.

Heslo věnované politice, které napsal Rudolf Kučera, je zpracováno koncepčněji než předchozí text. Autor se přitom musel vyrovnat se skutečností, že dnes existuje nepřehledné množství definic politiky i přístupů k jejímu zkoumání. Zmiňováni jsou badatelé jako Eric Hobsbawm, Werner Conze, Jürgen Kocka, Gareth Stedman Jones, Alf Lüdtke, James Vernon, či Dipesh Chakrabarty. Kučera konstatuje, že i když „klasické politické dějiny zaznamenaly po druhé světové válce ústup z pozice historiografického mainstreamu, kategorie politiky stále tvoří jednu ze základních os historického bádání a není důvod se domnívat, že by se tento stav měl změnit“ [*tamtéž*: 144]. Zde je ovšem vhodné dodat, že jedním z témat soudobé historické sociologie je problematika formování evropských států, jež v recenzované knize prakticky absentuje. Příkladem v tomto směru může být nedávno vydaná práce Jana Kalendy, v níž její autor rozlišuje celkem čtyři přístupy, které lze v soudobé literatuře s tímto zaměřením identifikovat: (a) ekonomizující přístup (Perry Anderson, Immanuel Wallerstein, Paul Kennedy); (b) politizující přístup (Talcott Parsons, Norbert Elias, Gianfranco Poggi, Anthony Giddens, Martin van Creveld); (c) válečný přístup (Michael Mann, Charles Tilly, Thomas Ertman, Randall Collins) a (d) kulturalistický přístup (Philip Gorski) [*Kalenda 2014*].

Kapitola o kultuře, zpracovaná Janem Horským, je napsána dosti úsporným způsobem. Autor přistupuje k velmi komplexní tematice poněkud redukcionisticky a všímá si především pojetí kultury v oblasti antropologie a historických věd [*Storchová 2014*: 145–154]. Zaznamenává projevy tzv. kulturního obratu, které demonstruje na jedné jediné práci, a to knize Roberta Darntona *The Great Cat Massacre* (1984). Stojí snad za poznámkou, že Horský, známý svým příklonem k metodologii Maxe Webera, možná poněkud neprávem přehlíží práci Alfreda Webera, která byla s názvem *Kulturgeschichte als Kultursoziologie* vydána v polovině 30. let 20. století.

Za velmi zdařilý lze označit text o hospodářství, zpracovaný Jiřím Růžičkou. Autor si všímá problematiky hospodářských cyklů, teorií růstu, institucionálního přístupu, koncepcí světového systému a antropologického obratu v hospodářských dějinách. Pozornost věnuje takovým osobnostem jako Witold Kula, Kenneth Pomeranz či Craig Muldrew. Konstatuje, že „po období vzestupu v 50. a 60. letech, kdy hospodářské dějiny spoluúčovaly zásadní témata a směřování celé historické vědy, zažily zhruba od poloviny 70. let postupný ústup ze slávy. Vnitřní vývoj samotné disciplíny se pak přibližně od této doby nesl v duchu kliometrie, resp. nových hospodářských dějin, jejichž charakteristickým znakem bylo hojné využívání analytických nástrojů moderní ekonomické vědy“ [*tamtéž*: 181]. Obrat k antropologii, jak uvádí Růžička, dospěl do oblasti hospodářských dějin ve srovnání

s dějinami sociálními a kulturními s mnohaletým zpožděním, doposud však disponuje určitou inspirativní silou; jistý potenciál má také systémový přístup navazující na Immanuelu Wallersteina a Fernanda Braudela; nové možnosti pro kriticky pojaté hospodářské dějiny otevřela hospodářská krize.

Další, třetí část publikace zahrnuje hesla věnovaná konceptu třídy, genderu, etnicity a rasy. V pojednání o třídách se jeho autor Michal Pullmann dopustil obdobné chyby jako předtím v hesle věnovaném společnosti, když zcela ignoroval to, co se o problematice dozvěděl jako student sociologie. Třídy a třídní struktura (resp. stratifikace) byly a dodnes jsou jedním z klíčových témat sociologické teorie i výzkumu. K této problematice se významným způsobem vyjadřovalo během dvacátého století velké množství sociologů, a to i takových, jejichž jména historikové znají; necháme-li stranou Maxe Webera, pak je to např. Pierre Bourdieu, o kterém kdysi Pullmann psal, nebo Barrington Moore, kterému se rovněž věnoval; ani o jednom z nich se čtenář tohoto textu bohužel nedozví. Zvláštní pozornost je v Pullmannově pojednání věnována Edwardu P. Thompsonovi a jeho knize *The Making of the English Working Class* (1963), Jürgenu Kockovi a Joan Scottové [tamtéž: 187–189].

Text o problematice genderu napsala Lucie Storchová. Autorka uvádí, že se pod pojmem genderu v historickém bádání „rozumí historicky a kulturně specifické, relační vědění o vnímaných pohlavních diferencích, které slouží jako důležitý prostředek, jak vyjadřovat mocenské vztahy a organizovat společnost“ [tamtéž: 194]. Storchová soudí, že gender se coby „analytická a definiční kategorie“ etabloval v historickém výzkumu „až pod vlivem jazykového obratu v druhé polovině 80. let minulého století“, což znamená, že „gender history (...) v současném smyslu slova v období před jazykovým obratem vlastně neexistovala“ – pro toto předcházející období proto užívá autorka výraz *women's history* [tamtéž]. K reprezentantkám daného směru patří podle Storchové Joan Kellyová, Natalie Zemon Davisová, Joan W. Scottová, Judith Butlerová, Andrea Griesebnerová aj. V textu chybí charakteristika feminismu (možná by bylo vhodné připomenout Simone de Beauvoirovou) a vymezení jeho vztahu k pojmu gender a gender studies, a to mj. i z toho důvodu, že autorka jiné genderové práce než ty, které jsou zaměřené na ženskou problematiku, nezmiňuje; tematiku mužských studií, LGBT a queer studií ignoruje.

Výklad týkající se etnicity předložil Karel Šíma. Autor s odvoláním na Anthonyho Smitha (1986) vymezuje etnicitu pomocí čtyř charakteristik, které vycházejí z antropologického bádání sahajícího do 60. let 20. století: „Za prvé jde o společenství, které se alespoň do jisté míry biologicky sebereprodukuje. Za druhé toto společenství sdílí společné kulturní hodnoty, přesvědčení a symboly, které jsou předávány společnými kulturními formami. Dále musí jít o společný prostor komunikace a sociální interakce a konečně členové takového společenství se s ním identifikují a současně jsou takto identifikováni zvenčí“ (Smith 1986 [tamtéž: 205]). Šíma dodává, že etnická pospolitost se „vymezuje šesti společnými prvky: jménem, společným mytickým původem, sdílenou pamětí, společnými prvky kultury (náboženstvím, zvyky, jazykem apod.), vazbou na původní území a vnitroskupinovou solidaritou“ [tamtéž]. V kapitole je krátce zmíněna problematika vztahu mezi etnicitou a rasou; její těžiště představuje problematika národů a nacionalismu, a to zejména v modernistickém pojetí. Pozornost je věnována badatelskému přínosu Anthonyho Smitha, Ernesta Gellnera, Miroslava Hrocha a Benedicta Andersona.

Koncept rasy přibližuje Markéta Křížová. Její výklad je více antropologického než historického charakteru. Křížová ukazuje, že zatímco v 19. století byl pojem rasy klíčový pro

ustavení antropologie, v druhé polovině 20. století byla relevance biologických rozdílů mezi populacemi zpochybněna a tento pojem začal být vnímán nikoli jako něco objektivně existujícího, nýbrž jako sociální konstrukt. Hlavním důvodem tohoto výrazného posunu byla skutečnost, že pojem „byl výrazně zdiskreditován tím, že jej pro vlastní účely využily politické režimy 19. a 20. století jako mocenský nástroj (americký Jih, jihoafrický apartheid, hitlerovské Německo). Snahy dokázat, že nemá vědeckou relevanci, jsou tak někdy motivovány spíše tlaky politickými a společenskými než výlučně vědeckými zájmy“ [tamtéž: 220]. Radikální zpochybnění konceptu rasy vedlo v 60. a 70. letech ke snahám nahradit ho v odborném diskurzu sociálních a humanitních věd termíny populace, etnická skupina aj.

Poslední, čtvrtá část recenzovaného díla přináší hesla věnovaná těmto konceptům: identita/alterita, paměť, modernizace, věda/vědění, diktatura a autoritářské režimy, válka, zbožnost, město a krajina. Heslo týkající se identity a alterity zpracovala Lenka Řezníková na základě recepce různorodé literatury z oblasti filozofie, psychologie, antropologie, sociologie a také ovšem – i když v nepříliš rozsáhlé míře – historiografie. „Provázání pojmu identity s pojmem alterity odráží“ podle autorky „konsenzuálně přijímanou představu, že vytváření vlastní identity je aktem vztahování se ke komplementárně konstruovanému ‚druhému‘“ [tamtéž: 223]. To, co mohlo být pro potřeby historických věd rozpracováno podrobněji, je problematika různých typů kolektivních identit (jazykové, kulturní, politické, náboženské aj.), neboť právě tato tematika má ve středoevropském prostoru svoji zvláštní relevanci a závažnost.

Výklad konceptu paměti, který podává Jan Tuček, je postaven na kritické reflexi standardně uváděných autorů a koncepcí, ke kterým patří teorie kolektivní paměti Maurice Halbwachse, pojetí míst paměti Pierra Nory a téma kulturní paměti u Jana Assmanna a Aleidy Assmannové [tamtéž: 247–256]. Patrně mohla být zmíněna i koncepce kulturního traumatu, jež je zajímavá tím, že představuje posun od paměti zachycující velké heroické činy k paměti zaznamenávající různé podoby lidského utrpení.

Pojetí modernizace nastínil ve své kapitole Miloš Havelka. Téma proměny předmoderních společností ve společnosti moderní je klíčové pro historickou sociologii. Havelka naskicoval vývoj přístupů k této tematice pouze v hrubých obrysech, přičemž odkázal zejména na myšlenky Maxe Webera, Hanse-Ulricha Wehlera, Jacquese Le Goffa, Shmuela N. Eisenstadta, Anthonyho Giddense a Ulricha Becka [tamtéž: 261–267]. Stranou přitom zůstala řada dalších důležitých jmen, jako např. Werner Sombart, Karl Polanyi, Fernand Braudel, Talcott Parsons, Raymond Aron, Daniel Bell, Herbert Marcuse, Barrington Moore, Michel Foucault, Ernest Gellner, Immanuel Wallerstein, Peter Wagner aj.

Text zabývající se vědou a věděním sepsali Lucie Storchová a Jiří Růžička. Oba autoři v úvodu textu konstatují, že „v pozitivistickém pojetí, které převažovalo v době po druhé světové válce, byla věda považována za autonomní soubor idejí, teorií a objevů nadaných specifickou vnitřní logikou a spojených s kumulací a pokrokem poznání (tzv. progresivistické pojetí). (...) Dějiny idejí definovaly od 60. let vědu jako dobově specifický, jedinečný soubor idejí a procesů jejich produkce (tzv. vědeckého myšlení) zapojených do intelektuálního kontextu či ‚myšlenkového světa‘ daného historického období. (...) V sociálně historickém pojetí byla od 70. let věda chápána jako soubor dobově specifických sociálních praxí, vztahů a institucí produkujících vědecké poznání. A konečně v rámci ‚kulturních dějin vědy‘, ovlivněných od počátku 90. let jazykovým obratem, se věda začala chápat jako

součástí dobové produkce významů (včetně politických a společenských), která je ve vztahu k jiným dobovým diskursům, formám vědění a moci“ [tamtéž: 269]. K osobnostem, jejichž myšlenky jsou v rámci tohoto hesla interpretovány a k nimž se odkazuje, patří Alexander Koyré, Gaston Bachelard, Georges Canguilhem, Louis Althusser, Michel Foucault, Karl R. Popper, Thomas Kuhn, Imre Lakatos, Paul K. Feyerabend, Steven Shapin, Londa Schiebingerová, Philipp Sarasin aj. To, co absentuje, je zmínka o sociologii vědění, založené ve 20. letech 20. století Maxem Schelerem a Karlem Mannheimem, k níž se v některých svých textech hlásí např. Alfred Weber, Norbert Elias, ale také Peter L. Berger a Thomas Luckmann.

Na zpracování kapitoly věnované problematice diktatury a autoritářských režimů se spolupodíleli čtyři autoři, Radek Buben, Michal Pullmann, Matěj Spurný a Jiří Růžička. Vytvořili tak jeden z nejkvalitnějších textů, které recenzovaná práce obsahuje. Diktatura, jak zmínění autoři uvádějí, „představuje jeden z nejnámennějších způsobů politického a společenského uspořádání v moderní době“. Formy vlády s ní spojené „se ve 20. století jednak těšily neobyčejně vysoké oblibě, jednak nabývaly natolik různorodých podob, že podněcovaly reflexi ohledně významu diktatur pro vývoj moderních společností“ [tamtéž: 281]. „Moderní bádání o diktaturách a autoritářských režimech se“ podle autorů „odvíjí po několika liniích, z nichž lze“ – dle jejich názoru – „zdůraznit zvláště dvě“. Jednu z nich představují snahy v poválečném historickém bádání „o analýzu diktatur 20. století – stalinské, poststalinské, nacistické a dalších“; druhou je linie charakteristická pro společenskou vědu, zejména politologii, „která se soustředila zejména na jejich detailní typologii, často se širokým záběrem jak geografickým, tak časovým“ [tamtéž]. K diskutovaným osobnostem patří Hannah Arendtová, Carl Friedrich, Zbigniew Brzeziński, Giovanni Sartori, Juan Linz, Alfred Stepan, Detlev Peukert, Sheila Fitzpatricková, Wendy Goldmanová, Stephen Kotkin, Alexei Yurchak, Giorgio Agamben, Stanley Payne a mnozí další. Jednoho myslitele nicméně tento velkoryse koncipovaný přehled postrádá – je jím Raymond Aron.

Pojednání zaměřené na téma války vytvořila Lucie Storchová. Autorka konstatuje, že v hlavním proudu historického bádání padesátých a počátku šedesátých let 20. století se „udržovalo starší konzervativní pojetí, podle něhož byla válka chápána jako prostředek státní politiky, který je důsledkem rozhodnutí generalit a na jehož popis lze uplatnit univerzálně platné principy válečného umění“. V pracích tohoto období „převládala více či méně podrobná líčení válečných konfliktů s důrazem na válečnickou obratnost panovníků a jejich generálů, průběh a výsledky válečných střetů pro politickou rovnováhu, či dokonce vznik a zánik státních útvarů“ [tamtéž: 308]. Později v 70. letech došlo k posunu, jenž vedl k tomu, že válka byla nahlížena jako mechanismus „se sociálními podmínkami a důsledky, jenž je výsledkem specifického fungování společnosti, hospodářství a nejrůznějších institucí“. Historický výzkum obrátil „svou pozornost k tomu, jak společenské a hospodářské procesy – vznik nových elit, napětí mezi společenskými skupinami, jejich hospodářské zájmy apod. – ovlivňovaly nebo přímo podmiňovaly vznik válečných konfliktů a jak se průběh těchto konfliktů zapsal do podoby společenských a hospodářských vztahů“ [tamtéž]. Další změnu perspektivy přinesly na přelomu 80. a 90. let tzv. kulturní dějiny války, v nichž se „válka začala pojímat stále častěji také jako rámec jednání historických aktérů-vojáků“ [tamtéž]. Storchová ve svém výkladu poukazuje na široký okruh badatelů, mezi nimiž mají dominantní postavení Liddell Hart, John Keegan, Christopher Browning

a Sabine Kienitzová. Čtenář orientovaný na historickou sociologii bude postrádat odkaz na Charlese Tillyho a Michaela Manna.

Konceptu zbožnosti se věnovala Veronika Čapská. Autorka konstatuje, že „vzestup odborného zájmu o vymezení a zkoumání zbožnosti v průběhu 20. století, a zejména v jeho druhé polovině byl spjat s pozvolna silícím odklonem od staršího modelu tradičních, institucionálně pojímaných náboženských dějin, zaměřených především na ‚velké‘ osobnosti (biskupy, zakladatele řádů, reformátory apod.) a proměny oficiálního náboženského učení“. Čapská dodává, že cílem jejího hesla je postihnout právě tento posun a z tohoto důvodu „rezignuje na mnohem širší oblast, již představují proměny konceptualizace náboženství v rámci historiografie“ [*tamtéž*: 319]. Mezi představitele tohoto odborného zaměření jsou v daném kontextu zařazeni Anna Corethová, Keith Thomas, Natalie Zemon Davisová, Caroline Gritschkeová a Albrecht Diem. Z hlediska sociologie a antropologie chybí zmínka o Thomasi Luckmannovi a Peteru L. Bergerovi, event. o Fioně Bowieové.

Text o problematice města zpracoval Jaroslav Ira. Autor konstatuje, že ačkoli město patří k tradičním tématům dějepisce, urbánní dějiny se jako samostatný obor zformovaly teprve v polovině 20. století. Urbánní dějiny „se soustředí na město a urbánní rozměr vývoje společnosti, přičemž od tradičních dějin měst – zvláště četných ‚biografií‘ individuálních měst – se odlišují zejména aspirací na postžení obecnějších souvislostí vývoje měst“. Ira dodává, že hranice této disciplíny „byly v poválečném období přinejmenším nezřetelné. Urbánní dějiny se od počátku prolínaly s hospodářskými a sociálními dějinami a v novější době také s dějinami kulturními“, nadto se rozvíjejí také jako obor interdisciplinární [*tamtéž*: 338]. V textu jsou zmíněny přístupy Henriho Lefebvrea, Davida Harveyho, Priscilly Fergusonové, Michela de Certeaua, Leifa Jerrama, Adelheid von Saldernové aj. Z perspektivy sociálních věd by bylo možné v tomto výčtu doplnit Manuela Castellse a Richarda Sennetta.

Posledním heslem je pojednání o konceptu krajiny od Karolíny Pauknerové, které celou knihu uzavírá. Autorka poukazuje na to, že i když je tento pojem běžnou součástí našeho slovníku, v rámci společenskovědního kontextu se začal významově specifikovat v druhé polovině 20. století. „Krajinu a její minulost zkoumají přírodovědci – geologové, pedologové a další, ale také společensktí vědci – archeologové, historici, antropologové, sociologové, geografové aj.“ Pokud jde o historické přístupy, lze podle Pauknerové v současnosti „významové pole tohoto konceptu ohraničit dvěma extrémny: na jedné straně konceptem krajiny jako teoretického/sociálního konstruktů bez vazby na materiální prostředí, na straně druhé pak představou krajiny jako čistě materiálního prostředí, které má určitý jednotný ráz a řídí se ekologickými zákonitostmi“ [*tamtéž*: 356]. Dominantní proud současného přístupu ke krajině leží, jak říká autorka, někde mezi těmito dvěma krajnostmi. K osobnostem, kterým je v tomto kontextu věnována pozornost, náleží především Fernand Braudel, William George Hoskins, Barbara Benderová a Simon Schama.

Celkově lze knihu *Hoskny a dějiny* označit za významný autorský a vydavatelský počin. I přes některé – spíše drobnější – nedostatky, na než tato recenze poukázala, můžeme konstatovat, že dnes tato práce představuje nejobsáhlejší česky psané kompendium, z něhož lze čerpat informace a poznatky o teoretických a výzkumných orientacích soudobé historické vědy a zároveň čerpat inspiraci pro vlastní odbornou činnost v dané oblasti. Lze jistě diskutovat o koncepci spisu a výběru jednotlivých konceptů (možná mohlo být zařazeno např. heslo „každodennost“, „rodina“, „stát“ aj.), ale to není nejdůležitější, protože

každý výběr je vždy nějak ovlivněn subjektivními hledisky a preferencemi svých tvůrců. Podstatné je, že vzniklo dílo, které má skutečně reprezentativní povahu a velmi kvalitně a zasvěceně představuje příslušnou oblast soudobé vědy. Bude zajímavé sledovat, zda tato kniha vyvolá odezvu mezi představiteli české historiografie, která je v převážné většině spíše antiteoretická, a jaký charakter tato odezva bude mít. V kontextu tuzemské historické sociologie je tato práce nepochybně přínosem a zároveň i jakousi pobídkou k dalšímu rozvoji. A to nejen proto, že velmi zdařilým způsobem zprostředkovává informace a vědění, které jsou pro tento obor relevantní, ale také z toho důvodu, že představuje oblast, v níž by mohlo dojít k navázání hlubší spolupráce mezi historií a sociologií, o níž historická sociologie programově usiluje.¹

Literatura

- Arnason, Johann Pal – Maslowski, Nicolas [2015]. Situating Historical Sociology. *Historická sociologie* 2/2015: 5–8.
- Horský, Jan (ed.) [1999]. *Kulturní a sociální skutečnost v dějzpytném myšlení: Příspěvky k dějinám českého dějepisceví doby Gollovy školy*. Ústí nad Labem: Albis international.
- Horský, Jan [2009]. *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním*. Praha: Argo.
- Horský, Jan [2015]. *Teorie a narace: K noetice historické vědy a teorii kulturního vývoje*. Praha: Argo.
- Hroch, Miroslav, a kol. [1985]. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Inglis, David [2015]. Co je dnes v sociologii obhajitelné? Prezentismus, historická vize a proč je sociologie užitečná? *Historická sociologie* 1/2015: 25–46.
- Kalenda, Jan [2014]. *Formování evropských států: Autoři, modely a teoretická syntéza*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Koselleck, Reinhart – Bruner, Otto – Conze, Werner (ed.) [1972–1997]. *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Band 1–8. Stuttgart: Ernst Klett.
- Koselleck, Reinhart [2006]. *Begriffsgeschichten: Studien zur Semantik und Pragmatik der politischen und sozialen Sprache*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Petrusek, Miloslav [2011]. Návrat (sociologické) teorie do Čech? Východiska, stav a perspektivy. *Sociologický časopis* 47 (5): 1017–1033.
- Popelová, Jirina [1947]. *Tři studie z filosofie dějin: Příspěvek k problematice bytí a dění*. Praha: Dělnické nakladatelství.
- Storchová, Lucie (ed.) [2007]. *Conditio humana – konstanta (č) i historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.
- Storchová, Lucie – Horský, Jan, a kol. [2009]. *Paralely, průsečíky, mimoběžníky: Teorie, koncepty a pojmy v české a světové historiografii 20. století*. Ústí nad Labem: Albis international.
- Storchová, Lucie, a kol. [2014]. *Koncepty a dějiny: Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium.
- Turner, Jonathan H. [1986]. *The Structure of Sociological Theory*. 4. vyd. Chicago, Illinois: The Dorsey Press.

¹ Viz například stať „Co je dnes v sociologii obhajitelné?“ [Inglis 2015: 25–40], anebo text „Situating Historical Sociology“ [Arnason – Maslowski 2015: 5–6].